

Ю. А. Аванесов, С. В. Серебряков. – М.: Экономика, 1978. – 319 с.

12. Мазаракі А. А. Розвиток і структурна переорієнтація сфери товарного обігу як фактор економічного зростання: дис...д-ра екон.наук: 08.02.01 / Анатолій Антонович Мазаракі. – К., 1995. – 365 с.

13. Саркісян Л. Г., Казакова Е. Б. Организация розничной торговой сети: [монография] / Л. Г. Саркісян, Е. Б. Казакова. – Донецк: ДонГУЕТ, 2005. – 152 с.

УДК 316.472.47

Т. В. Бауліна
Міжнародний науково-технічний університет

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Запропоновано дефініційне визначення поняття інтелектуальний капітал та обґрунтовано його структурно-динамічні характеристики. Досліджено основні напрями і засоби формування, технології управління інтелектуальним капіталом національного господарства та методи його нарощення. Доведено доцільність раціоналізації використання інтелектуального капіталу та ініціювання процесів інтелектуалізації економіки в Україні.

Ключові слова: структурно-динамічні характеристики, інтелектуальний капітал, формування та раціональне використання.

Предложено дефиниционное определение понятия интеллектуальный капитал и обосновано его структурно-динамические характеристики. Исследованы основные направления и средства формирования, технологии управления интеллектуальным капиталом экономики и методы его наращивания. Доказана целесообразность рационализации использования интеллектуального капитала и инициирование процессов интеллектуализации экономики в Украине.

Ключевые слова: структурно-динамические характеристики, интеллектуальный капитал, формирование и рациональное использование.

In this article a new hike to determination of concept of intellectual capital and his structure is offered, basic directions of forming, management and activation of intellectual capital of society are explored. Has been proved his effective use for development of intellectual economy in Ukraine.

Key words: structural and dynamic characteristics, intellectual capital, formation and management.

Перехід економіки України на нову модель інноваційного розвитку обумовлює нові підходи до вирішення проблем ефективного управління підприємствами, вихід на світовій ринок, підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг, наближення до європейських стандартів якості. Досягнення нових цілей для

України; а саме: європейські стандарти життя населення, наповнення соціальних пакетів, зниження рівня безробіття, зростання економіки – можливо тільки тоді, коли вітчизняна економіка візьме курс на інноваційний шлях розвитку. При цьому виникають нові завдання, які пов'язані з розвитком інтелектуальної економіки та потребують доведення показників бюджетних відрахувань на науку до 3% ВВП (зараз 0,4%), освіти – 25% бюджету.

Сучасний стан інноваційного розвитку України характеризується наступним: неефективною інвестиційною політикою країни, несприятливими умовами для розвитку інтелектуальних інвестицій в інноваційні технології та продукцію; відсутністю загальної інноваційної програми із залученням наукових та освітніх установ, підприємств; дефіцитом фінансових ресурсів; спадом попиту національного ринку на науково-технічну продукцію; зниженням інтелектуального потенціалу підприємств через відсутність ефективних механізмів мотивації, сучасних методів оцінки персоналу, погіршення матеріально-технічної бази досліджень.

Метою статті є аналіз та оцінка інтелектуального капіталу для виявлення основних проблем його формування та розробки методологічної бази, практичних заходів щодо розвитку, збільшення та раціонального використання інтелектуального капіталу підприємства, а також країни в цілому.

Основним інноваційним напрямом економічного розвитку країни є інтелектуальна індустрія – ера інтелектуальної економіки, де лідируючі позиції займають нові й відновлювальні джерела енергії, біотехнології, гена інженерія, хімічна галузь, інформаційні технології та комп'ютерне програмування, розвиток екологічної сфери.

Створене Державне агентство України з інвестицій та інновацій виконує лише функцію координації роботи центральних органів виконавчої влади в сфері інвестиційної та інноваційної політики. Але розвиток інноваційної та інтелектуальної діяльності підприємств, підвищення інтелектуального капіталу країни залежить від ефективної співпраці та взаємовідносини між науковими, освітніми установами та підприємствами. Саме роботу та співпрацю цих двох складових інвестиційного та інноваційного процесів треба скоординувати і створити належну інформаційну, технологічну та фінансову базу для досягнення значних результатів у зазначених напрямках. Для цього необхідно визначити інтегровану концепцію формування, розвитку та управління інтелектуальним капіталом країни.

Сутність категорії інтелектуальний капітал активно почали досліджувати в кінці ХХ століття і сьогодні існує велике коло напрацювань та визначень. У широкому розумінні, інтелектуальний капітал – це сукупність знань, навичок, умінь, які можуть бути оцінені та перетворені на прибуток.

Проте, це дуже загальне визначення, яке вимагає детального роз'яснення. Наприклад, А. Чухно доводить, що інтелектуальний капітал складається з двох елементів: людського та структурного.

У свою чергу, російською вченою Л. Лукічевою запропонований підхід, що пропонує розглядати інтелектуальний капітал як сукупність двох складових – трудові ресурси та інтелектуальні активи, що, в свою чергу, сформовані з інформаційно-інтелектуальних ресурсів та продуктів. Цей підхід поєднує найбільш сутнісні характеристики досліджуваного поняття.

Інший підхід визначив П. Цибульов, який вважає, що інтелектуальний капітал складається з трьох складових – людського і структурного капіталу та об'єктів інтелектуальної власності (винаходи, промислові зразки, комп'ютерні розробки, торговельні марки та інші). Цей погляд доводить, що інтелектуальний капітал може бути оцінений та поставлений на бухгалтерський облік як нематеріальні активи.

Щодо структури інтелектуального капіталу американські вчені Роберт С. Каплан та Дейвід П. Норгон мають свою думку, запропонувавши ефективний метод оцінки ефективності діяльності компанії – збалансовану систему показників. Так, до структури інтелектуального капіталу входять людський, інформаційний та організаційний капітал. Особливістю так підходу є суттєвий вплив інтелектуального капіталу на вартість акцій підприємства, тобто на довгострокову вартість цілого підприємства та прибуток від нематеріальних активів.

Аналізуючи існуючі підходи, зробимо висновок, що визначальною основою інтелектуального капіталу є людський капітал. Завдяки потенціалу, творчим здібностям, ідеям та пропозиціям створюється інтелектуальний капітал, який дає можливість отримати більшу вартість компанії за рахунок додаткової вартості, що створюється людським капіталом.

Людський капітал являє собою сукупність знань, умінь, творчих здібностей працівників компанії, здатності до нововведень, критичного сприйняття навколишнього світу, можливості зберігати та обробляти величезний масив інформації, тобто людський інтелект. Його неможливо відділити від людини, відчужити, а тому й неможливо комерціалізувати. На нашу думку, головне призначення людського капіталу – створення та розповсюдження інновацій. На Заході людський капітал часто ототожнюють з рівнем освіти людини, а власне освіта прирівнюється до людського капіталу. Загальновізнано, що сума прибутку від інвестицій в освіту втричі перевищує прибуток від інвестицій у техніку.

На процеси формування, розвитку, активізації та управління інтелектуальним капіталом впливає сукупність факторів зовнішнього середовища, де він функціонує і визначає конкурентні переваги на ринку підприємства, та внутрішнього середовища. Таким чином, загальна структура управління інтелектуальним капіталом – це складна багатомірна система.

Факторами внутрішнього середовища, які впливають на інтелектуальний капітал, є:

- зміни людського капіталу (у вміннях, знаннях, навичках, здібностях, досвіді);
- зміни організаційного капіталу (у культурі, лідерстві, роботі команди, управління знаннями)
- зміни інформаційного капіталу (у базах даних, інформаційних системах, технічному і програмному забезпеченні).

У свою чергу, зовнішнє середовище складається з основних компонент: політико-правової, соціально-економічної, культурної, технологічної, екологічної. До головних факторів зовнішнього середовища, які впливають на інтелектуальний капітал підприємств та країни в цілому, відносяться: глобалізація ринку, лібералізація торгівлі, підвищення жорсткості конкуренції на світовому ринку, нестабільність політичної ситуації, перехід до інтелектуальної економіки, становлення та розвиток високих технологій, наукоємних галузей, нанотехнологій.

Детальний аналіз та прогнозування основних факторів інтелектуального капіталу, які впливають на його формування та активізацію, дає змогу керівництву підприємств ефективно управляти інтелектуальним капіталом. Таким чином, наприкінці ХХ століття сформувався новий напрям управління – менеджмент інтелектуального капіталу (поряд з фінансовим, тактичним, стратегічним менеджментом тощо) з окремими методологією, методиками та теоретичною базою. Основні складові менеджменту інтелектуального капіталу визначаються як функції: планування формування та розвитку інтелектуального капіталу, організації процесів оцінки, відбору та формування інтелектуальних ресурсів підприємства, мотивації персоналу для підвищення та накопичення інтелектуального капіталу, контролю за процесами формування, розвитку та ефективного управління інтелектуальним капіталом.

Становлення та розвиток менеджменту інтелектуального капіталу як науки стали інформаційною базою для формування інтелектуальної економіки в Україні та інших державах.

Якщо у 80–90-х роках ХХ століття конкурентними перевагами традиційної постіндустріальної економіки були природні джерела та сировина, дешева робоча сила, транспортні сполучення, місткий ринок тощо, то сучасні технологічні, екологічні, інформаційні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища інтелектуального капіталу обумовили перехід до інтелектуальної економіки, яка базується на високих технологіях, наукоємних галузях, нанотехнологіях. Головною домінантою цієї економіки є інтелектуальний капітал країни.

Однією з особливостей інтелектуальної економіки є переорієнтація інвестицій з розширення виробництва, накопичення матеріальних активів на інтелектуальні інвестиції, які спрямовані на розвиток людських ресурсів.

В останні роки в усьому світі спостерігається зростання інвестицій в інтелектуальні ресурси (людські), що є основною характерною ознакою інтелектуальної економіки. Як свідчать аналітичні данні Світового банку, майже 2/3 світового багатства зосереджено в інтелектуальному капіталі. Значну частину становлять знання й інтелектуальні можливості персоналу нової інтелектуальної економіки.

Відбулося переорієнтування економіки таких країн, як Австрія, Франція, Норвегія, Канада, Німеччина та інші, на виробництво й використання сучасних знань, інтелектуального потенціалу. Таким чином, інтелектуальний капітал забезпечує понад 50% зростання національного багатства цих країн, обумовлює становлення та розвиток інтелектуальної економіки.

Одним з основних зовнішніх факторів ефективного формування, розвитку та управління інтелектуальним капіталом є рівень забезпечення країни швидкісними міжнародними комунікаціями. За рівнем інтернетизації перше місце посідають Ісландія, Швеція, Норвегія і США (відповідно 44,6; 40,4; 36,2 та 21%). У ході дослідження виявлено, що однією з головних особливостей інтелектуальної економіки є збільшення частки інтелектуальних послуг, пов'язаних із наданням інформації. Сьогодні вони становлять 2/3 від загального обсягу послуг. Оцінюючи показники індексу технологічного розвитку, що характеризують відповідність вимогам інтелектуальної економіки, сучасний економічний стан Україна не відповідає

ані потребам, ані потенціалу держави з інтелектуальною економікою. Але необхідно визначити пріоритетним напрямом розвитку України як сучасної держави розвиток і становлення інтелектуальної економіки.

Для України питання розвитку інтелектуального капіталу та перехід до інтелектуальної економіки особливо загострюється через економічну ситуацію, що характеризується як кризисне явище. Економіка України дедалі більше стає залежною від інтелектуального капіталу розвинених держав. Відсутність глобальної дієвої стратегії розвитку й упровадження результатів інтелектуальної діяльності в економіку визначає її як країну третього світу. Лише своєчасна та якісна модернізація існуючих в Україні виробничих потужностей при активній участі інтелектуального капіталу та мобілізована взаємодія всіх ресурсів здатні забезпечити ефективний перехід до інтелектуальної економіки, що, у свою чергу, підвищить суспільний рівень та добробут населення країни.

Світовий перехід більшості розвинених країн до інтелектуальної економіки зумовив визначення основних показників інтелектуалізації, тобто інтелектуального капіталу. До них відносяться: інноваційність країни – комерціалізація інтелектуальних продуктів, їх інтенсифікація (загальна величина науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, їхня частка у ВВП; витрати на розвиток інтелектуального капіталу країни; кількість патентів, зареєстрованих у тріаді патентних держав (Європа, США, Японія), у розрахунку на один мільйон населення; коефіцієнт винахідливості населення; місткість ринку знань і динаміка міжнародного обміну знаннями; міжнародна співпраця у сфері науки та високих технологій; кількість іноземних студентів у національних ВНЗ; частка венчурного фінансування у ВВП; якість людського капіталу – показники системи освіти, охорони здоров'я, частка науковців у загальній кількості зайнятих; міграція висококваліфікованих працівників; рівень розвитку національної інформаційної інфраструктури – інформаційно-комп'ютерних і телекомунікаційних технологій тощо.

Зробивши аналіз економічної ситуації, яка склалась в Україні щодо формування та розвитку інтелектуального капіталу підприємств, ми визначили, що між темпами витрат на освіту, етапами продукування знань та їхнім використанням на практиці існує істотний розрив та виникають певні перешкоди. Це зумовлено недостатнім фінансуванням процесів формування, розвитку, активізації та управління інтелектуальним капіталом. Як показали статистичні дані, витрати на освіту та науку встановлені на рівні не менше 10% ВВП, а реально вони не перевищують 6%, що недостатньо для розвитку інтелектуального капіталу країни в цілому.

Основними джерелами фінансування процесу формування й управління інтелектуальним капіталом, які сприяють продукуванню знань та їхній трансформації в матеріальні активи, є Державний бюджет, замовлення підприємств, іноземні інвестиції. У свою чергу, зазначимо, що позабюджетне фінансування характеризується високою часткою в ньому приватного підприємницького сектору (31%), на відміну від державного, який у 6 разів менший.

Особливої уваги потребують іноземні інвестиції в процес формування та розвитку інтелектуального капіталу. Це джерело фінансування поки що в Україні задіяне недостатньо, що обумовлено відсутністю відповідної законодавчої бази та правової нестабільності щодо іноземних інвесторів.

Також однією з проблем формування інтелектуальної економіки в Україні є розрив між стадіями наукових досліджень і впровадженням їхніх результатів у виробництво. Це зумовлено передусім відсутністю ефективного механізму трансформування інтелектуального потенціалу в інноваційні розробки, придатні до практичного використання. У подоланні цієї проблеми важлива роль належить інноваційному підприємництву, але його частка в Україні зараз становить 6,6% від загальної кількості малих підприємств. Вважаємо, що ситуацію змінить збільшення їхньої чисельності, що показує позитивна динаміка: 2002 р. приріст малих підприємств становив 7,4%, 2003–2005 рр. – 33,6%, ще потужніші їх збільшення передбачається у 2008–2009 роках.

Головною привабливістю процесу формування та управління інтелектуальним капіталом в Україні є те, що фінансові, інформаційні, виробничі, організаційні та інші вкладення в процес створення інтелектуального капіталу дають вагомий за обсягом, тривалий у часі й трансформаційний за характером економічний і соціальний ефект для підприємства, а також для економіки країни в цілому.

Крім інноваційних малих підприємств та великих національних компаній та об'єднань, основними активізаторами інтелектуального капіталу також є транснаціональні корпорації – підприємства з іноземними інвестиціями. При цьому найбільш важливою слід зазначити їх капіталотворчу функцію, завдяки якій створюються передумови збільшення обсягу і ступеня використання інтелектуальних ресурсів. Капіталотворча функція корпорацій оцінюється з позиції організаційних форм використання факторів виробництва і можливості генерувати інтелектуальний капітал. Це обумовлено тим, що різні можливі комбінації ресурсів, потенційно доступні підприємству та економіці в певний момент часу, можуть бути ефективними для реалізації проектів, які швидко окупаються.

Таким чином, для визначення та реалізації сучасних перспектив нарощування і раціонального використання інтелектуального капіталу підприємств, організацій та установ, що сприяє становленню та розвитку інтелектуальної економіки України, необхідні:

- 1) створення Національного агентства з науки, яке буде курирувати весь цикл науково-технологічних проектів, а також спеціальні мережі, що об'єднують державні наукові та освітні установи з підприємствами. Це дасть змогу скоротити шлях нових технологій, інтелектуальних продуктів від розробки до промислового втілення. Саме наука та освіта є фундаментом інтелектуальної індустрії та наукоємних галузей, що забезпечить запас міцності економіки в цілому та зменшить рівень малозабезпечених верст населення;
- 2) формування регіональних інтелектуально-виробничих ресурсних центрів, які будуть входити до структури Національного агентства з науки;
- 3) розвиток таких інноваційних структур, як наукові парки, на базі наукових закладів, що мають наукові здобутки і входять до структури інтелектуально-виробничих центрів;
- 4) створення та розвиток інтелект-тренінгових відділень при інтелектуально-виробничих центрах.

Література

1. Каплан Роберт С. Стратегические карты. Трансформация нематериальных активов в материальные результаты / Роберт С. Каплан, Дейвид П. Нортон; [пер. с англ.]. – М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 2005. – 512 с.
2. Лукичева Л. И. Управление интеллектуальным капиталом / Лукичева Л. И. – Москва: Омега-Л, 2007. – 552 с.
3. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт. – М.: Дело, 1998. – 702 с.
4. Чухно А. А. Интеллектуальный капитал: сукупність форми і закономірності розвитку / А. А. Чухно // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 48–55.

УДК 338.24:37.014.54 (477):378.112

О. О. Верхогляд, О. О. Романовський, Ю. Ю. Романовська
Українсько-американський гуманітарний інститут
“Вісконсінський Міжнародний Університет (США) в Україні”

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА США ЯК ДЖЕРЕЛО ДОДАТКОВОГО ФІНАНСУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТІВ І КОЛЕДЖІВ

Розглянуто питання щодо ролі дистанційної освіти в залученні додаткових фінансових надходжень для вищих навчальних закладів США. Надані рекомендації із розвитку програм дистанційної освіти у ВНЗ України.

Ключові слова: підприємницька діяльність ВНЗ, дистанційна освіта, дистанційний підхід до освіти, технології викладання, комунікаційні технології, ринок освіти, режим он-лайн.

Рассмотрены вопросы о роли дистанционного образования в вовлечении дополнительных финансовых поступлений для высших учебных заведений США. Приведены рекомендации по развитию программ дистанционного образования в ВУЗах Украины.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность ВУЗов, дистанционное образование, дистанционный подход к образованию, технологии преподавания, коммуникационные технологии, рынок образования, режим он-лайн.

The question of distance learning as a source of additional revenue for higher education establishments in the USA is studied. Valuable lessons for establishing on-line programs in higher education establishments in Ukraine are provided.

Keywords: entrepreneurial activity of higher educational establishments, remote formation, remote approach to education, teaching technologies, communication technologies, market of education, on-line network.

© О. О. Верхогляд, О. О. Романовський, Ю. Ю. Романовська, 2009